

NEOKLASİK İKTİSATTAN DAVRANIŞSAL İKTİSATA DOĞRU

VERGİ UYUMU: AMPİRİK BİR ANALİZ¹

Erhan Çelik*

Gönderim Tarihi: 11.08.2022

Kabul Tarihi: 08.11.2022

Araştırma Makalesi/ Research Article

Doi: <https://doi.org/10.38009/ekimad.1160905>

Öz

Vergi uyumu, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini gönüllü olarak tam ve zamanında yerine getirmeleridir. Davranışsal iktisat perspektifinden vergi uyumunun incelendiği bu çalışmanın verileri anket yöntemiyle, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin 5 ayrı bölümde eğitim gören 177 öğrenciden elde edilmiştir. Bu veriler OLS regresyon analizine tabi tutulmuştur. Genel olarak bulgular vergi uyumunu; demografik faktörlerden nüfus ve iş tecrübesinin, ekonomik olmayan faktörlerden kayıptan kaçınmanın ve risk düzeyinin etkilediğini gösterirken ekonomik faktörlerden vergi oranı, denetim olasılığı ve cezaların etkilemediğini göstermektedir. En önemli bulgu ise vergi ödeme davranışı kapsamında vergi uyumunu etkileyen faktörler arasında davranışsal iktisat argümanlarından kayıptan kaçınmanın etkili olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumu, Davranışsal İktisat, Beklenti Teorisi, Kayıptan Kaçınma

Jel Sınıflandırması: H20, H26, D91

FROM NEOCLASIC ECONOMICS TO BEHAVIORAL ECONOMICS TAX COMPLIANCE: AN EMPIRICAL ANALYSIS

Abstract

Tax compliance is the full and timely fulfillment of taxpayers' tax obligations voluntarily. The data of this study, which examines tax compliance from the perspective of behavioral economics, were obtained from 177 students studying in 5 different departments of Afyon Kocatepe University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, by survey method. These data were subjected to OLS regression analysis. In general, the findings include tax compliance; population and work experience from demographic factors, loss aversion and risk level from non-economic factors, while tax rate, audit probability and penalties from economic factors do not. The most important finding is that among the factors affecting tax compliance within the scope of tax payment behavior, loss aversion from behavioral economics arguments is effective.

Keywords: Tax Compliance, Behavioral Economics, Prospect Theory, Loss Aversion.

Jel Classification: H20, H26, D91

¹ Bu makale, 14-17 Ekim 2021 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen 35. Uluslararası Maliye Sempozyumunda sunulan tebliğ metninin, tebliğ üzerindeki tartışmalar da dikkate alınarak genişletilmiş şeklidir.

* Öğr. Gör. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Rektörlük Birimi, erhan.celik@alanya.edu.tr

1. Giriş

Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında en önemli görev, kamu kesimi ve özel kesim aktörleri tarafından üstlenilmektedir. Kamusal aktörlerin bu ihtiyaçları karşılayabilmek için gereksinim duyduğu harcamaların kaynağı ise vergilerdir. Bu doğrultuda devletler mümkün olan en üst düzeyde vergi geliri elde etmeyi amaçlarken mükellefler de minimum düzeyde vergi ödemeyi amaçlamaktadır. Mükellefler amacına ulaşmak için vergiden kaçınma gibi yasal olan yollara ya da vergi kaçırmak gibi yasal olmayan yollara başvurabilmektedir. Kamu kesimi olarak vergi idaresi ile mükellef arasındaki bu ikilemin düzeyini belirleyen ise vergi uyumudur.

Vergi uyumunun en önemli belirleyicisi vergi kaçırma eylemidir. Bu eylem, başta ekonomistler ve maliyeciler olmak üzere psikologların, sosyologların, suç bilimcilerinin ve sosyal bilimler alanında daha birçok kesimin ilgisini çeken bir konudur. Geçmişten günümüze tüm ülkelerin sorunu haline gelen vergi kaçırmanın tam olarak ortadan kaldırılamayacağı bir gerçektir. Bu gerçek göz önüne alındığında amaç vergiye gönüllü uyumu artırarak vergi kaçırmayı en aza indirebilmek olmalıdır. Vergiye gönüllü uyum ise bireylerin vergi yasalarına uyma isteği olarak tanımlanabilir.

Vergi kaçırma konusunda Allingham ve Sandmo'nun (1972) bireysel vergi kaçırma kararını ekonomik model kullanarak araştıran teorik çalışmaları ile vergi uyumu konusunda Friedland ve arkadaşlarının (1978) deneysel çalışmaları alanında öncü olarak kabul edilmektedir. Vergi uyumu konusunda günümüze kadar yapılan çalışmalarda genel olarak resmi veri yöntemi, anket yöntemi ve deneysel yöntem olmak üzere üç yöntem kullanılmıştır. Bu alanda ülkemizde sıklıkla anket yönteminden yurtdışında ise her üç yöntemden yararlanıldığı dikkat çekmektedir.

Öğrencilerin vergi uyumu davranışları üzerine odaklanan bu çalışmanın amacı, vergi uyumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve davranışsal iktisat perspektifinden ortaya konulabilmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle vergi uyumu araştırmalarına yer verilmiştir. Ardından neoklasik iktisattan davranışsal iktisada doğru geçiş, beklenen fayda teorisi ve beklenti teorisi kapsamında incelenmiştir. Son bölümde ise, vergi uyumunu etkileyen faktörlerin davranışsal iktisat perspektifinden incelenmesi üzerine öğrenciler ile yapılan anket çalışmasından elde edilen sonuçlar sunulup değerlendirilmiştir.

2. Vergi Uyumu Araştırmaları

Vergi uyumu, vergilerin ortaya çıkışına kadar geriye götürülebilecek bir konu olmasından dolayı mevcut akademik literatürde ve uygulamada önemini korumaya devam etmektedir (Alshira'ın vd., 2020: 1). Bir kavram olarak "vergi uyumu", İngilizce'de yer alan "tax compliance" ya da "taxpayer compliance" kavramlarının Türkçe'deki karşılığıdır (Tunçer, 2005: 218). Vergi uyumu; kanunlar, yönetmelikler ve mahkeme kararlarının gerektirdiği şekilde toplam gelirlerin, giderlerin ve vergi yüklerinin raporlanmasıdır (Alm, 1991). Bir başka ifadeyle vergi uyumu kavramı, beyannamenin verildiği zamanda uygulanan vergi yasaları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun olarak vergi yükümlülüğünün beyannamede tam olarak belirtilmesini ifade eder (Aygün, 2012: 89). Vergi uyumu kavramı, vergi mükelleflerinin, yükümlülüklerini vergi mevzuatına uygun bir şekilde yerine getirmesi şeklinde genel bir ifadeyle tanımlanabilmektedir.

Vergi uyumu araştırmalarında daha çok ekonomik faktörler dikkate alınmıştır. Fakat mükelleflerin vergi ödeme eğilimini etkileyen faktörler yalnızca ekonomik faktörler değildir. Vergiye gönüllü uyumun sağlanabilmesi için ekonomik faktörlerin yanında sosyal, kültürel, psikolojik, dinsel, ahlaki, siyasal ve yönetsel faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir (Aktan, 2012: 177). Bu kapsamda gönüllü uyumdaki bozulmaya ilişkin endişeler ve araştırmalar, vergilendirme kurumunun kendisi kadar eskidir. Son zamanlarda vergi uyumu ile ilgili çalışmalar, özellikle mükellefler tarafından vergi kaçırma olasılığını tahmin etmeye yardımcı olacak modellerin geliştirilmesi ve/veya çeşitli mükellef gruplarının kararlarını yönlendirirken kullandıkları karar verme modeline odaklanmıştır (Nsor-Ambala, 2016: 20). Bu noktada beklenti teorisi bileşenlerinin, mükelleflerin

vergiye karşı tepkilerini ve aldıkları kararları analiz etmede yararlı bir yol haritası sunduğu söylenebilir.

Bireylerin veya işletmelerin neden vergi kaçırdıkları, üzerinde önemle tartışılan konulardan biridir. Bir iktisatçıya göre vergi kaçırmanın başlangıç noktası, kaçırmanın maliyetlerini ve faydalarını dikkate almaktır. Becker'in (1968) vergilemede hukuki yaptırımlar ve risk teorisini kullanan modelini vergi kaçakçılığına uyarlayan Allingham ve Sandmo'nun (1972) caydırıcılık modeli, gerçekten de vergilerden kaçınıp kaçınılmayacağı ve ne kadarının kaçırılacağını düşünmenin standart çerçevesini oluşturmaktadır. Vergi uyumuna uygulanan bu teorik model günümüze kadar vergi uyumu ile ilgili hemen hemen tüm araştırmalarda kullanılan bir model olmuştur. Bu modelde riskten kaçınan bir vergi mükellefi, herhangi bir riskli karara veya kumara nasıl yaklaşacağına benzer bir şekilde vergilerden kaçınıp kaçınılmayacağına ve ne kadar vergi kaçıracağına karar verir. Bu yönüyle Allingham ve Sandmo, bireysel vergi kaçırma kararını ekonomik model kullanarak inceleyen ilk yazarlardır (Alm, 2019: 354; Saruç, 2015: 39).

Vergi uyumu davranışını araştırmak için çok sayıda deneysel çalışma yapılmıştır. Friedland ve arkadaşlarının (1978), bir grup üniversite öğrencisinin belirli bir gelirin ne kadarını beyan edeceğini seçmesi gereken deneyi, bu alanda öncü kabul edilmektedir. Friedland ve arkadaşlarının öncülüğünde başlayan ve günümüze kadar gerçekleştirilen deneysel çalışmalarda denek olarak hem öğrenciler hem de gerçek vergi mükellefleri yer almıştır (Fonseca & Myles, 2012:2). Örneğin Alm ve arkadaşları (2015: 1183), öğrenci ve öğrenci olmayan deneklerin vergi uyumu konusunda davranışlarını kıyaslayan bir laboratuvar deneyi yapmıştır. Bulgular öğrencilerin davranışsal tepkilerinin, aynı deneylerdeki öğrenci olmayanlarınkiyle büyük ölçüde aynı olduğunu göstermektedir.

Davranışsal bir bakış açısıyla vergilerden kaçıp kaçmama kararını araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Gideon Yaniv (1999), beklenti teorisi kapsamında peşin vergi ödemelerinin mükellefin vergi kaçırma kararını etkileyip etkilemediğini analiz etmiştir. Beklenen fayda teorisi kapsamında peşin vergi ödemeleri, vergi mükellefinin vergi kaçırma kararlarında hiçbir rol oynamazken beklenti teorisi kapsamında vergiden kaçınma kararını etkiler. Ayrıca bu çalışmada, vergi uyumu ve peşin vergi ödemeleri arasındaki ilişkiyi araştırmak için basit bir vergi kaçırma modeline beklenti teorisi uygulanmıştır. Bulgular, vergi ödemelerinin peşin olarak ödenmesi, vergi mükelleflerinin gerçek vergi yükümlülüğünün altında ayarlansa bile uyumu artırmada maliyetli tespit çabalarının yerini alabileceğine dair ampirik ve deneysel kanıtları desteklemektedir.

Cullis ve arkadaşları (2006), psikoloji öğrencilerinin vergi uyumunun ekonomi öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. İstatistiksel olarak geliri kayıp ya da kazanç şeklinde sunmanın etkisi anlamlı çıkmıştır. Bir başka ifadeyle yılın sonunda daha önce peşin olarak ödediği vergiden başka ödemesi olmayan mükelleflerin daha az vergi kaçırdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan peşin vergi alınmayan mükelleflerin beklenti teorisinin de öngördüğü üzere vergiye bir kayıp olarak yaklaştığı ve daha fazla vergi kaçırdığı dikkat çekmektedir.

Choo vd., (2016), 200'ü gelir vergisi ödemeyen öğrenci, 200'ü geliri işverenleri tarafından bildirilen şirket çalışanları ve 120'si serbest meslek erbabı olan toplam 520 katılımcı ile çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Üç ana bölümde gerçekleştirilen deneyin ilk bölümü vergi uyumunu test eden ana deneyden, ikinci bölümü riskten kaçınma deneyinden ve üçüncü bölümü de vergi ödemeye yönelik tutumların yanı sıra kişilik ölçütlerini ortaya çıkaran bir dizi sorudan oluşmaktadır. Verilerin analizinde Mann-Whitney U-testi ve Tobit regresyon modelinden yararlanılmıştır. Çalışmada herhangi bir riskten kaçınma bulgusu saptanamamış olup öğrencilerin öğrenci olmayanlara göre daha fazla kayıptan kaçındıklarını söylemek mümkündür.

Fochmann ve Wolf (2018) çalışmalarını, Hannover Leibniz Üniversitesinde toplam 114 öğrenci ile gerçekleştirmiştir. Çalışmada kontrollü ve teşvik edilmiş deneyler kullanarak vergi mükelleflerinin negatif geliri aşırı düşürmekten ziyade pozitif geliri eksik bildirerek vergilerden kaçmaya daha

istekli olup olmadıklarını analiz etmek amaçlanmıştır. Bulgular deneklerin, beklenti teorisi varsayımlarına uygun olarak daha fazla risk peşinde koştuklarını ve pozitif gelir durumunda negatif gelir durumundan daha yüksek bir vergi kaçırma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ayrıca beklenti teorisi ile uyumlu olarak bulgular, deneklerin kayıplara kazançlardan çok daha duyarlı olduklarına dair kanıtlar sunmaktadır.

Pek çok yazar davranışsal faktörleri vergi kaçırma ve vergi uyumu analizlerine dâhil etmişlerdir (Friedland vd., 1978; Becker vd., 1987; Robben vd., 1990; Alm, McClelland & Schulze, 1992; Feld & Tyran, 2002; Torgler, 2004; Dhimi & al-Nowaihi, 2007; Alm vd., 2015).

3. Neoklasik İktisattan Davranışsal İktisada: Beklenen Fayda Teorisi ve Beklenti Teorisi

Neoklasik iktisadın 20. yüzyılın başlarından itibaren William Stanley Jevons, Carl Menger ve Leon Walras gibi bilim insanlarının öncülüğünde ortaya çıktığı ve günümüze kadar varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Davranışsal iktisadın temellerinin Adam Smith'in 1759 yılındaki 'Ahlaki Duygular Kuramı' eserine kadar dayandığı söylenebilir. Günümüzde bahsi geçen davranışsal iktisadın başlangıcı ise Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin 1979 yılındaki "Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk" adlı eserine dayanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, neoklasik iktisadi görüş için beklenen fayda teorisi ve davranışsal iktisat savunucuları içinde beklenti teorisi değerlendirilmektedir.

Beklenen fayda teorisi, Daniel Bernolli'nin öncülüğünü ortaya çıkmış bir teoridir (Bernolli, 1954: 33). Beklenen fayda teorisinde kazancın faydası iki varlık durumunun faydaları kıyaslanarak değerlendirilir. Örneğin mevcut varlığımız 1 milyon ₺ iken fazladan 500 ₺ elde etmenin faydası, 1.000.500 ₺'nin faydasıyla 1 milyon ₺'nin faydası arasındaki fark kadardır. Bir başka ifadeyle beklenen fayda teorisi, kazanç ve kayıpların faydalarını yalnızca işaretleri (+ veya -) açısından dikkate almaktadır. 500 ₺ kayıp ve kazancın insan psikolojisini nasıl etkilediği gibi psikolojik faktörler dikkate alınmamaktadır (Kahneman, 2019: 322). Beklenen fayda teorisinin çeşitli paradokslar içerdiği görüşü birçok çalışmada tartışılmıştır. Bu çalışmaların en önde gelenleri, Maurice Allais ve Daniel Ellsberg'in Paradoksları ile Kahneman ve Tversky'nin 1979 yılında yayımladıkları "Beklenti Teorisi: Belirsizlik Altında Karar Alma" makalesidir. Bu çalışmada ise davranışsal iktisat bağlamında beklenti teorisine odaklanılmıştır.

Beklenen fayda teorisine getirilen eleştirilerin özünde bireylerin karar alırken yani tercihte bulunurken ne kadar rasyonel davrandığı/davranabildiği tartışması bulunmaktadır. Bu kapsamda Milton Friedman 1950'lerde yaptığı çalışmalarla insanların rasyonellik varsayımına uygun davranmadıklarını ortaya koymuştur. 1950'li yılların sonuna doğru Allais ve 1960'lı yılların başlarında Ellsberg, önerdikleri paradokslar ve deneysel bulgularıyla iktisattaki o güne kadar ortaya atılmış bazı yaklaşımların yanlış öngöründe bulunabileceğini göstermişlerdir. Helbert Simon ise sınırlı rasyonellik yaklaşımını gündeme getirerek farklı bir çerçeve sunmuştur. Bu yaklaşıma göre karar verme süreçleri varsayıldığı gibi tamamen işlemsel bir altyapıya dayanmıyordu ve birçok psikolojik unsur da işin içindeydi. Kahneman ve Tversky'nin 1979 yılında yayımlanan çalışması, tercih teorilerine psikolojik bir bakış açısı getirmiştir. Bütün bu gelişmeler kısa vadede psikolog ve iktisatçıların daha fazla bir araya gelerek ortak çalışmalar yürütebilmesine, uzun vadede ise davranışsal iktisat adı verilen yeni bir disiplinin temellerinin atılmasına vesile olmuştur (Çakar ve Neyse, 2018: 407-408).

Beklenen fayda teorisinin rasyonel birey varsayımı zamanla değişime uğramış ve beklenti teorisi varsayımlarıyla gerçekleştirilen deneysel çalışmaların bulgularında rasyonel birey varsayımlarının sistematik ihlalleri gözler önüne serilmiştir. İnsanlar her ne kadar rasyonel hareket eden bir canlı varlık olarak görülse de doğası gereği sahip olduğu duygu ve dürtü gibi psikolojik tepkilerinden etkilenmektedir. Bu bağlamda davranışsal modellerin getirdiği eleştiriler rasyonel birey varsayımının inandırıcılığını zedelemiştir ve iktisadi anlamda "gerçek insan"a yönelme eğilimini artırmıştır (Yiğit, 2019: 109-110).

Kahneman'ın iktisat biliminin psikolojik varsayımlarına ilgisinin İsviçreli Ekonomist Bruno Frey'in 1970'lerin başında kaleme aldığı çalışmasına dayandığı söylenebilir. Söz konusu çalışmada, iktisat teorisinde insanın rasyonel hareket ettiği ve bencil olduğuna yer verilmesine şaşırarak Kahneman, bir psikolog olarak bu görüşe katılmadığını belirtmiştir (Kahneman, 2003: 162). Ardından Kahneman ve Tversky insanların risk ve belirsizlik durumunda karar verirken genellikle rasyonel davranmadıklarını ortaya koyan birçok deney yapmışlardır. Kahneman ve Tversky 1979 yılında yayımladıkları çalışmada, beklenen fayda teorisini geçersiz kılan ve insanların risk ve belirsizlik altında nasıl karar verdiğini açıklayan yeni teoriye beklenti teorisi adını vermişlerdir.

Beklenti teorisi kısa sürede davranışsal iktisat alanındaki araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Birçok noktada farklılıkları olmakla birlikte beklenti teorisi, 1979 yılından günümüze kadar mikro düzeyde karar verme üzerine beklenen fayda teorisinin bir uzantısı olarak görülebilir (Balaz vd., 2013: 656). Davranışsal iktisada önemli bir katkı sunan Kahneman ve Tversky'nin birlikte geliştirdikleri beklenti teorisi, rasyonel karar verme konusuna yeni bir bakış açısı getirmiştir. Kayıptan kaçınma da beklenti teorisi kapsamında ele alınan konulardan birisidir.

Kayıptan kaçınma, ekonomik analizlerde giderek daha fazla ilgi gören önemli bir psikolojik kavramdır. İlk olarak Kahneman ve Tversky (1979) tarafından beklenti teorisi çerçevesinde önerilmiş ve daha sonra Tversky ve Kahneman (1991) tarafından kesinlik altında seçim için tanımlanmıştır. Kayıptan kaçınmanın popülerliği, geleneksel seçim teorisinde paradoks olarak kalan birçok fenomeni açıklayabilmesinden kaynaklanmaktadır (Schmidt & Zank, 2005: 3).

Kayıptan kaçınma, davranışsal iktisat alanında gerçekleştirilen karar alma araştırmalarında belki de en başarılı ve en yaygın biçimde kullanılan açıklayıcı yapıdır. Beklenti teorisinin bir bileşeni olan ve risk altında karar alma analizi olarak ortaya çıkan kayıptan kaçınma, 'eşit değerdeki kayıpların kazançlardan daha büyük görülmesi' ifadesiyle özetlenebilmektedir. Beklenti teorisindeki ilk açıklamalara göre kayıptan kaçınma, belirli bir miktarda para kazanmak veya kaybetmek için eşit olasılık sunan bahisleri kabul etme konusundaki ortak isteksizliği açıklamaktadır. Potansiyel kaybın negatif öznel değerinin, potansiyel kazancın pozitif öznel değerinden çok daha ağır bastığı görülmüştür (Brenner vd., 2007: 369; Henderson, 2008: 547-548).

Kahneman'a (2019) göre kayıptan kaçınmanın boyutunu, birey kendisine bir soru sorarak ölçebilir: "100 dolar kaybetmenin eşit olasılığını dengelemek için ihtiyacım olan en küçük kazanç nedir?" Birçok kişi için bu sorunun yanıtı yaklaşık 200 dolardır, yani kaybın iki katıdır. Benzer şekilde "kayıptan kaçınma oranı" birçok çalışmada tahmin edilmiştir ve bu oranın genellikle 1,5 ile 2,5 aralığında olduğu görülmüştür. Bu çalışma kapsamında kayıptan kaçınma oranı 2,53 olarak tahmin edilmiştir ve bu tahmin daha önce gerçekleştirilen tahminleri destekler niteliktedir.

Beklenti teorisi ile ortaya çıkan davranışsal iktisat alanında gerçekleştirilen çalışmalar özellikle 2000'li yılların başlarından itibaren dikkat çekmeye başlamıştır. Başarılı çalışmalarıyla Daniel Kahneman'ın 2002 yılında ve Richard Thaler'in 2017 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'ne layık görülmeleleri davranışsal iktisadın önemini giderek arttığının en önemli kanıtlarıdır.

4. Araştırmanın Metodolojisi ve Ampirik Bulgular

Vergi kaçırma eylemi, devlet açısından arzulanan bir durum iken vergi uyumu ise arzulanan durumdur. Mükelleflerin vergi uyumu davranışları üzerine odaklanan bu çalışmanın amacı, vergi uyumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve davranışsal iktisat perspektifinden ortaya konulabilmesidir. Bu amaçla 3 hipotez belirlenmiştir:

H₁: Bireylerin vergi uyumunda kayıptan kaçınma etkilidir.

H₂: Bireylerin vergi uyumunda risk alma düzeyleri etkilidir.

H₃: Bireylerin vergi uyumunda ekonomik faktörler etkilidir.

Araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin 5 ayrı bölümden toplam 177 öğrenciyle yüz yüze anket yöntemi kullanılarak yürütülmüştür². Anketin güvenilirliği için yapılan analiz sonucunda, Cronbach's Alpha katsayısı 0,691 olarak hesaplanmıştır ve ölçek güvenilirliği kabul edilebilir seviyededir. Çalışmanın asıl amacı ana kütleye dair çıkarsamalara varmaktan ziyade henüz vergi mükellefi olmayan öğrencilerin vergi uyumlarını davranışsal iktisat perspektifinden analiz etmektir. Bu doğrultuda evrene dair genel-geçer vargılara ulaşmak öngörülmediği için temsil yeterliliğine sahip örneklem büyüklüğü hesaplanması yapılmamıştır. Davranışsal iktisat alanında ülkemizde gerçekleştirilen bazı çalışmalarda da (Seçilmiş, 2010; Didinmez, 2018) bu durum dikkate alınmıştır.

Ülkemizde vergi uyumu konusunda davranışsal teorilerin ve modellerin kullanıldığı çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışma ise vergi uyumunda beklenti teorisi bileşenlerinden kayıptan kaçınma prensibinin etkisini test etmesi açısından önem arz etmektedir. Elde edilecek bulgular ile davranışsal kamu maliyesi perspektifinden vergi uyumu literatürüne önemli bir katkı sunulması amaçlanmaktadır.

4.1. Demografik Veriler

Araştırma kapsamında elde edilen demografik verilerin frekans dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Verilerin Frekans Dağılımları

		Frekans	Yüzde			Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	88	%49,7	Aylık Ortalama Gelir/Harçlık	0-500 ₺	46	%25,9
	Erkek	89	%50,3		5001-750 ₺	43	%24,3
Yaş	18-19	16	%9,2		751-1000 ₺	38	%21,5
	20-21	93	%52,5		1001-1500 ₺	24	%13,6
	22-23	55	%31		1501 ₺ ve üzeri	26	%14,7
	24 ve üzeri	13	%7,3	Bölüm	Maliye	49	%27,7
İş Tecrübesi	Var	112	%63,3		İktisat	39	%22
	Yok	65	%36,7		İşletme	22	%12,4
Vergi Dersi	Alan	87	%49,1		Ulus. Tic. ve Finans	28	%15,8
	Almayan	90	%50,9		Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	39	%22

Tablo 1'de görüldüğü gibi, ankete katılan öğrencilerin %50,3'ü erkek, %63,3'ünün iş tecrübesi var, %49,1'i daha önce en az bir kez vergi dersi almış ve %27,7'si maliye bölümünde eğitim almaktadır.

4.2. Verilerin Analizi ve Ampirik Bulgular

Bağımlı bir değişken ile bu bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu düşünülen bağımsız değişken veya değişkenler arasındaki ilişkinin bir model ile açıklanması regresyon analizi olarak adlandırılır. Bağımlı değişken ile tek bir bağımsız değişken arasındaki ilişkiye bakılıyorsa basit regresyon analizi, birden fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiye bakılıyorsa çoklu regresyon analizi yapılmaktadır. Sosyal bilimlerde bir sonucu tek bir nedenle açıklamak mümkün olmadığından basit regresyon analizine kıyasla çoklu regresyon analizinin kullanılması daha doğru bir tercih olacaktır (Gürbüz & Şahin, 2018: 268-274). Çoklu regresyon modellerinde parametre tahmini Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi (SEKK) ile yapılır ve OLS (Ordinary Least Squares) şeklinde de sıkça kullanılır (Büyükuysal & Öz, 2016: 110). Bu bağlamda vergi uyum davranışının birçok faktörden etkilendiği dikkate alınarak bu çalışmada çoklu regresyon modelleri arasında yer alan OLS analizinden yararlanılmıştır ve formülü aşağıdaki şekildedir:

² Etik kurul onayı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 18.12.2020 tarihinde yapılan 13 sayılı toplantısında 2020/280 karar numarası ile alınmıştır.

$$P = \beta_0 + \sum_{i=1}^n (\beta_i X_i) + \varepsilon$$

Modelde yer alan P bağımlı değişkeni ve n bağımsız değişken sayısını göstermek üzere; β_0 sabit terimi, X_i i. bağımsız değişkeni, B_i i. bağımsız değişkenin katsayısını, ε ise hata terimini göstermektedir.

Regresyon analizinde kurulan ilk modelde 14 bağımsız değişken yer almaktadır. İlk modele her seferinde birer bağımsız değişken ilave edilerek analiz toplamda 16 bağımsız değişkenin yer aldığı 3 modelden oluşmaktadır. Analizi sonucunda, vergi uyumuna etki eden faktörler; demografik faktörler, ekonomik faktörler ve ekonomik olmayan faktörler olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenmiştir.

Tablo 2: Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler (OLS Regresyon Analizi Sonuçları)

Değişkenler	MODEL - 1		MODEL - 2		MODEL - 3	
	Katsayı	t ist.	Katsayı	t ist.	Katsayı	t ist.
Demografik Faktörler						
Cinsiyet	0.128	1.50	0.118	1.39	0.102	1.20
İş Tecrübesi	-0.175**	-1.98	-0.165*	-1.89	-0.155*	-1.79
Bölüm	-0.130	-1.16	-0.167	-1.47	-0.174	-1.51
Nüfus	-3.290***	-2.93	-3.490***	-3.16	-3.480***	-3.17
Yaş	-0.007	-0.43	-0.011	-0.69	-0.012	-0.70
Ekonomik Faktörler						
Vergi Oranı	0.044	1.10	0.035	0.89	0.038	1.00
Denetim Olasılığı-1	-0.002	-0.05	-0.009	-0.27	-0.009	-0.28
Denetim Olasılığı-2	0.027	0.79	0.027	0.77	0.029	0.86
Ceza-1	-0.014	-0.39	-0.018	-0.55	-0.20	-0.60
Ceza-2	-0.005	-0.27	-0.005	-0.31	-0.007	-0.35
Ekonomik Olmayan Faktörler						
Kayıptan Kaçınma Oranı	-0.221***	-2.64	-0.231***	-2.79	-0.250***	-3.12
Risk Düzeyi	-0.090***	-3.09	-0.086***	-3.05	-0.085***	-2.98
Sosyal Çevre	0.053*	1.67	0.043	1.35	-0.20	1.06
Vergi Bilinci-1	0.025	0.62	0.025	0.61	0.032	0.79
Modele Eklenen Diğer Değişkenler						
Vergi Bilinci-2			-0.068*	-1.90	-0.66*	-1.82
Mali Bağlantı					0.064*	1.72
Gözlem Sayısı	177		177		177	
Prob.	0.0007		0.0001		0.0000	
R²	0.1796		0.1994		0.2144	

Bağımlı Değişken: Vergi Uyumunu. **Referans Gruplar:** İş Tecrübesi Olmayan, Maliye, İktisat, İşletme, Kamu. **Anlamlılık Düzeyleri:** * 0.05 < p < 0.10, ** 0.01 < p < 0.05, *** p < 0.01

Regresyon analizine demografik faktörlerden cinsiyet, iş tecrübesi, bölüm, nüfus ve yaş dâhil edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre vergi uyumu, demografik değişkenlerden sadece iş tecrübesi ve nüfus bakımından anlamlı farklılaşmaktadır. İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile iş tecrübesi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ve iş tecrübesi olan öğrencilerin vergi uyumları iş tecrübesi olmayanlara göre daha düşüktür. Ayrıca istatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile nüfus arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ve yaşanan yerin nüfusu arttıkça vergi uyumu düşmektedir. Bu bulgu için daha kalabalık nüfuslu bölgelerde yaşayan bireylerin denetlenme olasılıklarını düşük görebildikleri/algılayabildikleri ve bu yüzden de vergi uyumlarının daha düşük olabileceği çıkarımında bulunulabilir.

Ekonomik faktör olarak analize vergi oranı, denetim olasılığı ve cezalar dâhil edilmiştir. Analize dâhil edilen ekonomik faktörlerden hiçbiri ile vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir ve hipotez 3 reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle, bu çalışma özelinde bireylerin vergi uyumunda ekonomik faktörlerin etkili olmadığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde bazı çalışmaların bulguları ekonomik faktörlerin vergi uyumuna etkisi olmadığı yönündedir. Örneğin vergi oranlarının vergi uyumunu anlamlı bir düzeyde etkilemediği (Alm, 1999; Cox, 1984; Slemrod, 1985; Geeroms & Wilmots, 1985; Wahlund, 1992; Steenbergen vd., 1992; Joulfaian & Rider, 1996), vergi uyumu üzerinde cezaların net bir etkisinin olmadığı (Frey, 1997; Frey & Stutzer, 2001; Logue, 2006; Doran, 2009) birçok çalışmanın bulguları arasındadır. Denetim oranları ile vergi uyumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edemeyen çalışmalar da bulunmaktadır (Warneryd & Walerud, 1982; Crane & Nourzad, 1990; Frey, 1997).

Ekonomik olmayan faktör olarak kayıptan kaçınma oranı, risk düzeyi, sosyal çevre ve vergi bilinci analize dahil edilmiştir. Vergi uyumu, ekonomik olmayan faktörlerden Kayıptan Kaçınma Oranı, Risk Düzeyi ve Sosyal Çevre bakımından anlamlı farklılaşmaktadır. Sosyal Çevre anlamlı farklılaşmasını model 2 ve 3'te kaybetmektedir.

İstatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile kayıptan kaçınma arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, bireylerin kayıptan kaçınma oranı arttıkça vergi uyumu düşmektedir ve hipotez 1 kabul edilmektedir. Benzer şekilde %1 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile risk düzeyi arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin risk düzeyi arttıkça vergi uyumu düşmektedir ve hipotez 2 kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle hipotez 1 ve 2'ye göre, bireylerin vergi uyumunda kayıptan kaçınmanın ve risk düzeyinin etkili olduğu görülmektedir. Bu hipotezlerin kabul edilmesi, vergi uyumunda davranışsal faktörlerin etkili olduğunun göstergesidir. İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile sosyal çevre arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki, toplumun çoğunluğunun vergisini ödediğini düşünen bireylerin vergi uyumunun yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle bireylerin vergi uyumu, içinde buldukları sosyal çevreden etkilenmektedir.

Model 2 ve 3'e sırasıyla Vergi Bilinci-2 ve Mali Bağlantı değişkenleri eklenmiştir. İstatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, vergi uyumu ile vergi bilinci arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Vergilerin devlete yapılan gereksiz ödemeler olduğunu düşünen bireylerin yani vergi bilinci düşük olan bireylerin vergi uyumunun düşük olduğu tespit edilmiştir. Vergi uyumu ile mali bağlantı arasında istatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde, pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgu, devletin yaptığı hizmetler göz önüne alındığında ödediği vergileri makul bulan bireylerin vergi uyumunun yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle bu bulgu, devletten aldığı hizmetlerle ödediği vergi arasında bağlantı kurabilen bireylerin devlete daha fazla vergi ödemek istedikleriyle bağlantılıdır.

6. Sonuç

Vergi kaçırma ve vergi uyumu araştırmalarında neoklasik iktisadi bakış açısını yansıtan beklenen fayda teorine göre araştırmalar devam etmektedir. Fakat yaklaşık son 40 yıldır davranışsal iktisadi bakış açısını yansıtan beklenti teorisi kapsamında yapılan vergi kaçırma ve vergi uyumu araştırmalarının artış gösterdiği görülmektedir.

Beklenti teorisi argümanlarından kayıptan kaçınmayı dikkate alan bu çalışmanın verileri, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin 5 ayrı bölümden toplam 177 öğrenciyle yapılan anket çalışmasıyla elde edilmiştir. Anketlerden elde edilen veriler, bir istatistik programında OLS regresyon analizine tabi tutulmuştur.

Analiz sonuçlarına göre; iş tecrübesi olan öğrencilerin olmayanlara göre kıyasla vergi uyumlarının düşmekte ve nüfus azaldıkça vergi uyumlarının artmakta olduğu tespit edilmiştir. Beklenti teorisi bileşenlerinden kayıptan kaçınma oranı ile bireylerin vergi uyumları arasında negatif bir ilişkinin

var olduğu ile risk almayı seven bireylerin sevmeyen bireylere göre vergi uyumlarının daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca ekonomik faktörlerden vergi oranı, denetim olasılığı ve cezalar ile vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışmadan elde edilen en önemli bulgunun ise vergi uyumunu etkileyen faktörler arasında davranışsal iktisat argümanlarının da etkili olduğudur. Çalışmanın bulgularına dayanarak vergi uyumu araştırmalarında davranışsal faktörlere daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca iş tecrübesi olan öğrencilerin olmayanlara göre daha az vergi ödemek istedikleri bulgusuna dayanarak vergi uyumu araştırmalarında davranışsal faktörlerin etkisinin vergi mükellefleri üzerinde de araştırılması önerilmektedir.

YAZARLARIN KATKISI

Bu çalışmada tüm başlıklar tek yazara aittir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C. (2012). “Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı”, içinde: Yeni Maliye Değişim Çağında Kamu Maliyesi: Yeni Trendler, Yeni Paradigmalar, Yeni Öğretiler, Yeni Perspektifler, (Editörler: Coşkun Can Aktan, Ahmet Kesik, Dilek Dileyici), Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2012/420, Ankara: Hermes Matbaacılık, s.167-181.
- Allingham, M., & Sandmo, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*, 1(3-4), s. 323-338.
- Alm, J. (1991). A Perspective on the Experimental Analysis of Taxpayer Reporting. *The Accounting Review*, 66(3), s. 577-593.
- Alm, J. (1999). Tax Compliance and Administration, https://www.researchgate.net/publication/247699437_Tax_Compliance_and_Administration, Erişim Tarihi: 16.05.2021.
- Alm, J. (2019). What Motivates Tax Compliance? *Journal of Economic Surveys*, 33(2), s. 353-388.
- Alm, J., Bloomquist, K. M., & McKee, M. (2015). On the External Validity of Laboratory Tax Compliance Experiments. *Economic Inquiry*, 53(2), s. 1170-1186.
- Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1992). Why Do People Pay Taxes?. *Journal of Public Economics*, 48(1), s. 21-38.
- Alshira'h, A. F., Alsqour, M., Lutfi, A., Alsyouf, A., & Alshirah, M. A. (2020). Socio-Economic Model of Sales Tax Compliance. *Economies*, 8(4), s. 1-15.
- Aygün, R. (2012). Vergi Afları ve Vergi Uyumuna Etkisi. *Vergi Dünyası Dergisi* (369), s. 88-92.

- Balaz, V., Bacova, V., Drobna, E., Dudekova, K., & Adamik, K. (2013). Testing Prospect Theory Parameters. *Ekonomický časopis*, 61(7), s. 655–671.
- Becker, G. S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*, 76(2), s. 169-217.
- Becker, W., Buchner, H. J., & Slesking, S. (1987). The Impact of Public Transfer Expenditures on Tax Evasion: An Experimental Approach. *Journal of Public Economics*, 34(2), s. 243-252.
- Bernoulli, D. (1954). Exposition of a New Theory on the Measurement of Risk. *Econometrica*, (Çev: Sommer, L.), 22(1), s. 23-36.
- Brenner, L., Rottenstreich, Y., Sood, S., & Bilgin, B. (2007). On The Psychology of Loss Aversion: Possession, Valence, and Reversals of The Endowment Effect. *Journal of Consumer Research*, 34(3), s. 369-376.
- Büyüküysal, M. Ç., & Öz, İ. İ. (2016). Çoklu Doğrusal Bağlantı Varlığında En Küçük Karelere Alternatif Yaklaşım: Ridge Regresyon. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), s. 110-114.
- Choo, L., Fonseca, M. A., & Myles, G. D. (2016). Do Students Behave Like Real Taxpayers in the Lab? Evidence from a Real Effort Tax Compliance Experiment. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 124, s. 102-114.
- Cox, D. (1984). Raising Revenue in the Underground Economy. *National Tax Journal*, 37(3), s. 283-288.
- Crane, S. E., & Nourzad, F. (1990). Tax Rates and Tax Evasion: Evidence from California Amnesty Data. *National Tax Journal*, 43(2), s. 189-199.
- Cullis, J. G., Jones, P., & Lewis, A. (2006). Tax Framing, Instrumentality And Individual Differences: Are There Two Different Cultures?. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), s. 304-320.
- Çakar, T., & Neyse, L. (2018). “İktisadi Kararların Biyolojik Temelleri”, içinde: İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar, (Editörler: Devrim Uludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse, Ester Ruben), Ankara: İmge Kitapevi, s. 405-426.
- Dhami, S., & Al-Nowaihi, A. (2007). Why Do People Pay Taxes? Prospect Theory versus Expected Utility Theory. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 64(1), s. 171-192.
- Didinmez, İ. (2018). *Davranışsal İktisat Perspektifinden Vergi Uyum Analizi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doran, M. (2009). Tax Penalties and Tax Compliance. *Harvard Journal of Legislation*, 46, s. 111-114.
- Feld, L. P., & Tyran, J. R. (2002). Tax Evasion and Voting: An Experimental Analysis. *Kyklos*, 55(2), s. 197-221.
- Fochmann, M., & Wolf, N. (2018). Framing and Salience Effects in Tax Evasion Decisions - An Experiment on Underreporting and Overdeducting. <https://ssrn.com/abstract=2595070>, Erişim Tarihi: 12.09.2020.
- Fonseca, M., & Myles, G. D. (2012). A Survey of Experiments on Tax Compliance. *HM Revenue and Customs Research Report*, 198.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2001). Economics and Psychology: From Imperialistic to Inspired Economics. *Philosophie Economique*, 2, s. 5-22.

- Frey, B. S. (1997). *Not Just for the Money: An Economic Theory of Personal Motivation*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishers.
- Friedland, N., Maital, S., & Rutenberg, A. (1978). A Simulation Study of Income Taxation. *Journal of Public Economics*, 10, s. 107-116.
- Geeroms, H. J., & Wilmots, H. (1985). An Empirical Model of Tax Evasion and Tax Avoidance. *Public Finance*, 40, s. 190-209.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Henderson, D. R. (2005). Daniel Kahneman. In; *The Concise Encyclopedia of Economics*. (Ed: D. R. Henderson), s. 547-548. California: Liberty Fund.
- Joulfaian, D., & Rider, M. (1996). Tax Evasion in the Presence of Negative Income Tax Rates. *National Tax Journal*, 49(4), s. 553-570.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), s. 263-291.
- Kahneman, D. (2003). A Psychological Perspective on Economics. *The American Economic Review*, 93(2), s. 162-168.
- Kahneman, D. (2019). Hızlı ve Yavaş Düşünme. (Çev: O. Ç. Deniztekin & F. N. Deniztekin). 12. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Logue, K. D. (2006). Optimal Tax Compliance and Penalties When the Law is Uncertain. *Law & Economics Working Papers*. University of Michigan Law School.
- Nsor-Ambala, R. (2016). Evidence For The Influence Of Individual Ethical Orientation On Tax Compliance Among Ghanaian Tax Payers. *VVU Journal Of Business Research*, 1(2), s. 19-33.
- Robben, H. S. J., Webley, P., Weigel, R. H., Warneryd, K. E., Kinsey, K. A., Hessing, D. J., Martin, F. A., Elffers, H., Wahlund, R., Langenhove, L. V., Long, S. B., & Scholz, J. T. (1990). Decision Frame and Opportunity as Determinants of Tax Cheating; An International Experimental Study. *Journal Economic Psychology*, 11(3), s. 34-64.
- Saruç, N. T. (2015). *Vergi Uyumu: Teori ve Uygulama* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Schmidt, U., & Zank, H. (2005). What is loss aversion?. *Journal of Risk and Uncertainty*, 30, s. 157-167.
- Schoemaker, P. J. H. (1982). The Expected Utility Model: Its Variants, Purposes, Evidences and Limitations. *Journal of Economic Literature*, 20(2), s. 529-563.
- Seçilmiş, İ. E. (2010). Gelir Farklılığının Dinamik Kamu Malına Gönüllü Katılım Üzerindeki Etkisinin Deneysel İncelemesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Slemrod, J. (1985). The Return to Tax Simplification: An Econometric Analysis. *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No. 1756.
- Steenbergen, M. R., McGraw, K. M., & Scholz, J. T. (1992). *Taxpayer Adaptation to the 1986 Tax Reform Act: Do New Tax Laws Affect the Way Taxpayers Think about Taxes?*. In Slemrod, J. (Eds.), s. 9-37. *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Torgler, B. (2004). Moral Suasion: An Alternative Tax Policy Strategy? Evidence from a Controlled Field Experiment. *Economics of Governance*, 5(3), s. 235-253.
- Tunçer, M. (2005). Vergi Yardımcılarının Vergi Uyumuna Etkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), s. 217-228.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1991). Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model. *Quarterly Journal of Economics*, 106(4), s. 1039-1061.
- Wahlund, R. (1992). Tax Changes and Economic Behaviour: The Case of Tax Evasion. *Journal of Economic Psychology*, 13(4), s. 657-677.
- Warneryd, K. E., & Walerud, R. (1982). Taxes and Economic Behaviour: Some Interview Data on Tax Evasion in Sweden. *Journal of Economic Psychology*, 2(3), s. 187-211.
- Yaniv, G. (1999). Tax Compliance and Advance Tax Payments: A Prospect Theory Analysis. *National Tax Journal*, 52, s. 753-764.
- Yiğit, A. G. (2019). Rasyonel Bireyin Beklenen Fayda Teorisine Davranışsal Yaklaşım: Sınırlı Rasyonelliğin Beklenti Teorisi. İçinde; *Bilim Dünyasında Multidisipliner Çalışmalar* (Edt: A. Ş. Duymaz & Ö. Çelikkaleli), s. 95-112. Ankara: Berikan Yayınevi.